

ДИАЛОГЪТ ИЗТОК–ЗАПАД И СТРУКТУРАЛИЗМЪТ THE EAST–WEST DIALOGUE AND STRUCTURALISM

Виолета Русева, 6 студии по историческа поетика. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2017.

По една утвърдена от десетилетия традиция в хуманитарното обучение на българските студенти курсът по История на литературата е отделен от тоя на Теория на литературата. И двата твърде често са твърде категорично обвързани с историческата времева ос, върху която по-лесно могат да се разчленят на удобни периодизации (къде по-обхватни, къде стеснени до отделни подпериоди на някоя национална литература или теоретични направления). Необходимостта от някакъв тип учебно помагало по Историческа поетика е належаща заради достигнатото ниво на свръхнаситеност с важни и полезни текстове в полето на хуманитаристиката. В голяма степен усещането за необозримост, а оттук и трудното усвояване на новите идеи и послания в теоретическото литературознание, са резултат и от удвояването на текстовете в писмен и дигитален вариант. В нашето хуманитарно съвремие, натоварено с деконструктивистки постмодерни послания, едно припомняне на дългия и ползотворен път в полето на Историческата поетика е твърде навременно и ценно за младите филолози.

Целта на учебното помагало „6 студии по историческа поетика“ от доц. д.ф.н. Виолета Русева е да направи по-прозрачна и достъпна общата теоретична рамка, в която се разгръщат идеите в общото поле на Историческата поетика, която по същество представя История на Литературността. По тая причина текстът е поделен в 6 нееднакви по обем части, от които първите три са посветени на приносните идеи на Александър Веселовски, ОПОЯЗ и Михаил Бахтин, следващите две разглеждат концепта „поетическо“ (в генеалогико-исторически и семантичен аспект), а в последната зад неутралното название „Ръкописни бележки“ се представят свидетелски българските диспути по проблемите на Историческата поетика в периода около и след 1989 година.

Подходът в първите три студии е привидно прост – като очертава траекториите на основните теоретични трудове на отделните автори и акцентира върху ключови понятия, Виолета Русева въвежда в диалога с читателя мненията и оценките и на други авторитетни изследователи. Усетът да се излагат концептуални тези и да се моделира изследователско поле чрез автентичните гласове на авторите, като същевременно се минимализира пренатоварването с множеството по-късни обраствания около всяка една от тях, е важно преимущество във водения от Русева изследователски наратив.

В първата студия Ал. Веселовски е представен с три от най-важните му текстове – За метода и задачите на историята на литературата като наука, Из Въведение към историческата поетика и Поетика на сюжетите. Постепенно около най-важните тезиси, разпознавани като основополагащи за Историческата поетика, се въвеждат диалогично специфичните по-късни реплики на Дмитрий С. Лихачов (за древноруската поетика), Аарон Я. Гуревич (за модерната историческа мисъл), както и на Юрий Лотман и Борис Успенски (за типология на културите и мястото на текста в историко-културна перспектива). Днес всички трудове на Веселовски са достъпни, а специално по проблемите на историческата поетика те се произдават активно (Историческая поэтика, 1989, 2001; Избранное: Историческая поэтика, 2006; Избранное: На пути к исторической поэтике, 2010).

Втората студия проблематизира наследството на Ал. Веселовски в контекста на литературоведската систематика на ОПОЯЗ. Задължени на своя велик предтеча, след 1914 г. младите форма-

листи декларират първите си литературоведски футуристично-революционни манифести веднага след 1913 г. – излизането на част 1 и 2 от том 2 от Събраните съчинения на Веселовски (с материалите по поетика) и преиздаването на „Мисъл и език“ на Потебня (1913). Студията на Виолета Русева представя динамичното движение на идеите през 20-те години на ХХ век, когато се заражда формалната школа на ОПОЯЗ. Един от първите ѝ рупори Виктор Шкловски ще отчете със задна дата (80-те години на ХХ в.) плюсовете и минусите на своята неволна студентска грешка (*отстраНение* вм. *отстраННение* – Шкловский, В. О теории прозы. М., 1983, с. 73), но в същото време ще стане ясно, че терминът е провокиран от научната теза на Веселовски за исторически мотивираната пресемантизация на епитета (преход от привична към необичайна употреба). Малко встрани от концепцията на ОПОЯЗ за мотива остава идеята на Алфред Бем за сюжета като усложнен мотив (1919), която доста по-късно може да се разпознае в твърдението на Георгий Левинтон (1975), че мотивът е „сюжет на инварианта“, а собствено сюжетът е „сюжет на варианта“.

Опитите за преупотреба на класическите открития в областта на теоретичната „семантична“ лингвистика (отношенията между език и мислене, език и реч, фонетика и фонология в изследванията на Алексей Потебня, Фердинанд де Сосюр, Чарлс Пърс и Ян Бодуен де Куртене) ще породят фигури като Роман Якобсон, Виктор Жирмунски и Евгений Поливанов. Формалистите от ОПОЯЗ се опитват да дадат свой отговор на проблема за отношението между действителността и нейното художествено пре моделиране, между образа и подобieto, като въведат две ключови понятия – „литературен бит“ и „литературен факт“. Проблем, който се проследява в ред изследвания от историческо-етнологичните реконструкции на Веселовски към социологичните полета на Борис Айхенбаум и Юрий Тинянов. С обща идея и разминаващи се реализации, последните двама си поделят проблемните територии – Айхенбаум в стремежа да проследи класическите (канонизирани) литературни творци и творби в контекста на тяхното институционално обкръжение, т.нар. иманентна социология на литературния професионален бит, и Тинянов с интереса му към проблеми и явления от втория ешелон, т.нар. „битови жанрове“ с литературно-битови персонажи.

Третата студия е посветена на приносите на Михаил Бахтин в постигането на надредни конструктивни литературно-теоретически траектории. Акцентът пада върху двете му монографии – за поетиката на Достоевски и за Франсуа Рабле и народната смехова култура, в които се анализира широк кръг проблеми – многообразните прояви на диалогизма като базово понятие на литературната теория; азът и другият/другостта, своето и чуждото слово, интертекстуалността, наративните структури, паметта на жанра; полифоничността, карнавалът и неговата специфична пародийност като «сериозна» трансгресия (свързана с диалогична или интертекстуална менипеевска и полифонична традиция). Всички тези концепти са обгледани и с оглед на тяхното по-късно модерно (и постмодерно) развитие в концепциите на Юлия Кръстева, Умберто Еко, Пол Рикъор, Никола Георгиев и др.

В първите три сегмента на предлаганото помагало изложението се организира около еволюцията на отделни персоналистски концепции в историята на научното поле на историческата поетика, появата и развитието на отделни теоретични концепти и конструкции, озвучаването им чрез гледната точка на последващи опити за анализ в контекста на нови научни парадигми.

В следващите две студии се разглежда концепта „поетическо“ – първо, в генеалогико-исторически аспект, а после и в семантичен, като следва двете основни направления, заложили като координати още от Ал. Веселовски. Тук В. Русева постига особен полифонизъм на идеите и изследователските позиции, организирани около еволюцията на най-важния проблем на художествено-естетическата дейност – процесът на постигане на литературно-поетическото не толкова (и не само) в протяжността на историческата времева ос, колкото в логиката на културно-историческия диалог. При този диалог между гласовете на най-важните говорители на литературно-теоретическата авторефлексивност се постига усещането за особен автокомуникационен процес, в който напластяването на повтаряемите явления непрекъснато осветява нови и нови вътрешни потенциали на поетическото да се реактуализира привидно извънвременно и единосъщностно, и в същото време винаги изненадващо ново.

Внимателно и с такт В. Русева оставя автентичните изследователски гласове да очертаят контурите на своята концептуална взаимодопълнителност, като си позволява отделни кратки направляващи пасажии. Те не толкова (и не само) ориентират читателя в съгъстеното поле на изложението, а подобно на постмодерни сигнатури задават ключа за балансиран прочит на една мащабна с цивилизационните

си проекции музикална полифонична творба. Постигнатото впечатлява както с постоянното възвръщане към различните решения на проблема за самоосмислянето на различните типове култура и техните художествени текстове, така с открояване на отношението на поетическото към митологията, фолклора и устното слово, аспектите на философизация на естетическото. Тук ще открием както неочаквана съсредност на идеите, така и не винаги признато взаимно „разбиране“ между общофилософски и по-тясно изследователски концепции като тези на Аристотел, Веселовски, Потенбя, ОПОЯЗ, Алексей Лосев, множество структуралисти и семиотици, сред които и знаменити български литературоведи.

Във финалната студия на помагалото се проследяват ескизно перипетиите на българското литературознание в стремежа му да вгради свой автентичен глас в общата полифония в полето на историческата поетика. Дискусиите от конференциите на тази тема, проведени през 1988 и 1989 г., са представени неочаквано за целия труд в първолична форма (свидетелски). През погледа и впечатленията на Виолета Русева, споделени като „Ръкописни бележки“, ставаме съпричастни към мненията на Никола Георгиев, Боян Ничев, Богдан Богданов, Александър Панов, Александър Кьосев, Ангел Ангелов и др. Спецификата на споменното начало по неочакван начин не затъмнява, а откроява контурите на едно очаквано от всички участници оптимистично обновяване на българската литературоведска парадигма, вграждане на националния литературно-исторически сюжет в по-широки теоретични пространства и траектории. Предлаганите бележки задават особена дискурсивност на цялото изложение, подтикват ни към необходимостта българската филологическа мисъл да се обърне с лице към обновената проблематика на литературно-поетическото в цялата ѝ съвременна сложност.

В заключение искам да подчертая високата си оценка за предлаганото учебно помагало. То е навременно и необходимо както за филологическото обучение на студентите (бакалаври, магистри и докторанти), така и за преподавателите и изследователите на литературната история и на историческата поетика у нас.

Тодор Моллов